

Володимир Володимирович ТИМОШКО*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)***ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

У статті підкреслено, що документування воєнних злочинів повинно здійснюватися відповідно до міжнародних правових стандартів, щоб забезпечити в майбутньому притягнення винних до кримінальної відповідальності не тільки на національному, а й міжнародному рівнях. Зазначено, що, враховуючи складність і специфіку механізму вчинення воєнних злочинів, правоохоронцям доводиться використовувати спеціальні знання під час збирання та дослідження слідів воєнних злочинів та іншої доказової інформації. Встановлено, що спеціальними знаннями є знання з різних галузей науки, техніки та мистецтва, які: не є професійними для працівника органу досудового розслідування; отримані внаслідок фахової освіти та/чи практичного досвіду; необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню та/чи мають важливе значення в кримінальному провадженні. З'ясовано, що спеціальні знання під час фіксування та досудового розслідування воєнних злочинів використовуються як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. Акцентовано, що використання спеціальних знань під час досудового розслідування воєнних злочинів спрямоване на виявлення, фіксацію та вилучення всіх можливих і важливих слідів, які містять доказову інформацію про обставини вчиненого правопорушення та його наслідки; забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій; фіксування за допомогою технічних засобів ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій; отримання консультативної допомоги під час підготовки до проведення окремих процесуальних дій, під час прийняття певних процесуальних рішень; визначення алгоритму дій за конкретної слідчої ситуації; організації та здійснення взаємодії; отримання відомостей за допомогою інформаційно-пошукових, телекомунікаційних і комп'ютерних систем тощо.

Ключові слова: *воєнні злочини, спеціальні знання, форми використання, досудове розслідування, збирання доказів.*

Постановка проблеми. Сумні реалії нашої держави змусили правоохоронні органи зіткнутися з тими проявами злочинної діяльності, з якими раніше не доводилося стикатися взагалі або хоча б у такій кількості та трансформації. Зокрема, як показує статистична звітність Офісу Генерального прокурора, до повномасштабного вторгнення РФ на території України кількість облікованих кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку була мізерної і становила 253, з яких 172 – це порушення законів та звичаїв війни, передбачені ст. 438

КК України, за якою у вітчизняному кримінальному законодавстві кваліфікують воєнні злочини. Питома вага названих правопорушень у структурі кримінальної протиправної діяльності відповідно становила 0,079 % і 0,054 %. При цьому відзначимо, що з 2014 років Україна перебуває у стані війни, починаючи з анексії Криму та окупації Донбасу. Проте з огляду на не розповсюдженість указаної категорії кримінальних правопорушень у науці замало уваги приділялося питанням кримінально-правової кваліфікації цих протиправних діянь, організації та здійснення їх досудового розслідування.

Разом із тим, структура воєнної злочинності кардинально змінилася, що підтверджується статистичними показниками. Так, у 2022 році кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку становила 62128, з яких 60387 – порушення законів та звичаїв війни (воєнні злочини), у 2023 році відповідно 62667 і 60944, у січні–березні 2024 – 6941 і 6464. Питома вага названих правопорушень у структурі кримінальної протиправної діяльності відповідно становила у 2022 році 17,13 % і 16,65 %, у 2023 році – 13,18 % і 12,81 %, у січні–березні 2024 – 5,02 % і 4,68 %. Наведені підкреслюють не тільки зростання кількості облікованих воєнних злочинів, але й існування труднощів під час їх досудового розслідування. Зокрема, у 2022 році повідомлення про підозру було вручено в 135 кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, у 2023 році – 88, а у січні–березні 2024 – 23¹. Тобто із усього масиву кримінальних проваджень стосовно воєнних злочинів у 2022 році вдалося повідомити про підозру тільки в 0,22 % випадків, у 2023 році – 0,14 %, у січні–березні 2024 – 0,36 %. Наведені показники є дуже низькими та вчергове демонструють нагальність комплексного дослідження проблематики досудового розслідування воєнних злочинів. Одним із важливих аспектів окресленої проблематики є особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування воєнних злочинів.

Воєнні злочини, їх кримінально-правова характеристика, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти їх досудового розслідування в останні роки все частіше є предметом наукових досліджень. Наприклад, указаним питанням приділяють увагу в своїх наукових напрацюваннях такі вчені та практики як Ю. Л. Белоусов, І. В. Гловюк, Г. І. Глобенко, О. М. Дуфенюк, В. В. Кікінчук, В. В. Корнієнко, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, М. І. Пашковський, О. В. Пчеліна, В. В. Романюк, Т. І. Савчук, Г. К. Тетерятник, Т. Г. Фоміна, М. С. Цуцкірідзе та інші. Проте чимало питань досі залишається невирішеними чи малодослідженими.

Метою статті є визначення особливостей використання спеціальних знань під час досудового розслідування воєнних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Українські поліцейські вже понад два роки щодня стикаються з фактами вчинення воєнних злочинів і їх

---

¹ Статистика. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

наслідками. При цьому перед ними стоїть важливе завдання, яке полягає у своєчасному та повному фіксуванні вказаних кримінальних правопорушень, а згодом – ефективному їх досудовому розслідуванні. Більше за все, документування воєнних злочинів повинно здійснюватися відповідно до міжнародних правових стандартів, щоб забезпечити в майбутньому притягнення винних до кримінальної відповідальності не тільки на національному, а й міжнародному рівнях. Зокрема, мова йде про збирання доказів для розгляду справ про воєнні злочини рф в Україні в Міжнародному кримінальному суді. Крім того, «Україна виступає за створення спеціального трибуналу, який притягне до кримінальної відповідальності керівників росії за скоєння злочину агресії»¹. У цьому контексті важлива роль відводиться діяльності національних правоохоронних органів зі збирання доказів учинення воєнних злочинів рф в Україні.

Проте, враховуючи складність і специфіку механізму вчинення воєнних злочинів, правоохоронцям доводиться використовувати спеціальні знання під час збирання та дослідження слідів воєнних злочинів та іншої доказової інформації. Адже «за допомогою таких знань органи досудового розслідування та судді у ході кримінального судочинства мають змогу вирішити різного роду питання, що виходять за межі їх професійних знань. Суттєву допомогу дізнавачу, слідчому, прокурору та судді у встановленні обставин кримінального провадження надають особи, які володіють спеціальними знаннями»². З огляду на що важливо визначити форми та способи використання вказаних знань під час досудового розслідування воєнних злочинів.

Насамперед зазначимо, що під спеціальними знаннями прийнято розуміти: «неодноразово апробовані наукові знання, практичні уміння та навички, які сформувалися під час отримання загальної та професійної освіти, досвіду роботи за спеціальністю і які можна використати відповідно до процедурних правил кримінально-процесуального закону для вирішення його завдань»³; «сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють обізнані особи (експерти і спеціалісти) у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і відповідно до норм законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального провадження»⁴; «знання в різних галузях, що отримані в результаті спеціальної підготовки чи досвіду та використовуються з метою отримання доказової інформації»⁵.

¹ Міжнародний трибунал для росії: Україна має здійснити мінімум два кроки. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/mizhnarodnyy-trybunal-dlia-rosii-ukraina-maie-zdiysnyty-minimum-dva-kroky/>.

² Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 254. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.38>.

³ Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. С. 20.

⁴ Бишевец О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 212–213.

⁵ Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*.

З наведеного помітно, що спеціальні знання – це знання з різних галузей науки, техніки та мистецтва, які: не є професійними для працівника органу досудового розслідування; отримані внаслідок фахової освіти та/чи практичного досвіду; необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню та/чи мають важливе значення в кримінальному провадженні.

Враховуючи специфіку механізму вчинення воєнних злочинів, наголошуємо, що спеціальні знання під час їх фіксування та досудового розслідування використовуються як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. При цьому використання спеціальних знань в окреслених кримінальних провадженнях спрямоване на виявлення, фіксацію та вилучення всіх можливих і важливих слідів, які містять доказову інформацію про обставини вчиненого правопорушення та його наслідки; забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій; фіксування за допомогою технічних засобів ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій; отримання консультативної допомоги під час підготовки до проведення окремих процесуальних дій, під час прийняття певних процесуальних рішень; визначення алгоритму дій за конкретної слідчої ситуації; організації та здійснення взаємодії; отримання відомостей за допомогою інформаційно-пошукових, телекомунікаційних і комп'ютерних систем і т. п.

Українські поліцейські, зокрема працівники органу досудового розслідування, з метою оптимізації досудового розслідування воєнних злочинів та підвищення продуктивності збирання доказів «під час активної фази війни» виробили прийоми та алгоритми дій, які пов'язані «з використанням усіх новітніх можливостей та технологій». Зокрема, «з метою ідентифікації осіб, які вчиняють воєнні злочини в Україні, Національною поліцією здійснюється:

- розпізнавання злочинців за допомогою систем, які включають в себе мережу з понад 30 мільярдів зображень облич, отриманих з відкритих джерел в мережі інтернет;

- верифікація воєнних злочинців у соціальних мережах, в тому числі – за допомогою інструментів пошуку аккаунтів соцмереж по фото Clearview та інструменту ідентифікації в соцмережах Artelligence;

- використання можливостей супутникового зв'язку та аналізу відео-фото матеріалів, отриманих з вилучених мобільних терміналів, камер відеоспостережень, камер відеоспостережень системи «Безпечне місто» тощо;

- проведення OSINT досліджень (фото-відео матеріали, отримані в глобальній мережі);

- використання міжвідомчої бази даних «Воєнний злочин», що містить відомості про 550 000 воєнних злочинців, факти скоєння воєнних злочинів та докази, виявлені під час військової агресії РФ. При цьому підсистему «Воєнний злочин» створили фахівці Національної поліції України <...>

надали доступ до її даних всім Силам безпеки та оборони країни. Це безпрецедентний випадок: всі силові відомства країни об'єдналися не тільки для знищення ворога на полі бою, а й для здійснення над ними правосуддя в національних й міжнародних судах»¹.

Особливу роль у фіксуванні воєнних злочинів відіграють спеціалісти-криміналісти, котрі залучаються до проведення окремих процесуальних дій під час досудового розслідування вказаних правопорушень. Наприклад, «на сьогоднішній день спеціалісти-криміналісти:

- залучені як оператори сучасних БПЛА, що є одним з пріоритетних напрямків фіксації зруйнованих внаслідок російських ракетних атак житлових будинків та об'єктів критичної інфраструктури;

- створюють детальні 3-D моделі об'єктів й обставин внаслідок скоєних рф воєнних злочинів за допомогою сучасного сканера Z+F Imager 5016. Прилад дозволяє зробити це не тільки швидко, але й на відстані від зони потенційної небезпеки, адже нерідко росіяни свідомо обстрілюють місця скоєння злочинів повторно, коли поліцейські та медики прибувають туди для порятунку людей;

- встановлюють ДНК-профіль людини за півтори години за допомогою мобільних приладів «ANDE RAPID DNA 6C», нерідко – із стовідсотковою ефективністю. Всього поліцейські мають 32 таких прилади: по одному в кожній області країни, а в прифронтових – по декілька»².

Крім того, під час розслідування воєнних злочинів використовуються спеціальні знання:

- 1) в галузі військової справи. Зокрема, «спеціалісти з питань застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації. Вказані фахівці запрошуються від відповідних військових частин чи органів військового управління та залучаються до огляду місця події за необхідності визначення імовірних напрямків обстрілів, що призвели до загибелі чи поранення осіб та/або пошкодження (знищення) об'єктів, і встановлення типів озброєння, що використовувалося для здійснення обстрілів»³;

---

¹ Поліцейські представили результати розслідування воєнних злочинів в Україні на щорічному засіданні експертів в Гаазі. *Національна поліція України: офіційний вебпортал*. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/politseiski-predstavlyly-rezultaty-rozsliduvannia-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini-na-shchorichnomu-zasidanni-ekspertiv-v-haazi>.

² Поліцейські представили результати розслідування воєнних злочинів в Україні на щорічному засіданні експертів в Гаазі. *Національна поліція України: офіційний вебпортал*. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/politseiski-predstavlyly-rezultaty-rozsliduvannia-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini-na-shchorichnomu-zasidanni-ekspertiv-v-haazi>

³ Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ: Гол. слідче управління Нац. поліції України, 2022. С. 3; Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ: Офіс Ген. прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. С. 3; Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України: [практ. посіб.] / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін.; упоряд.: В. О. Невадовський; за заг. ред. В.В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. С. 23–24; Пчеліна О., Фоміна Т. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною

2) в галузі вибухотехніки з метою проведення заходів «з розмінування та перевірки на вибухобезпечність місця (об'єкта) огляду»¹;

3) в галузі судової медицини для встановлення причини і часу настання смерті, механізму заподіяння смерті чи ушкоджень, характеру заподіяних особі ушкоджень, давності їх завдання та ознак, якими характеризується ймовірне знаряддя заподіяння смерті/ушкодження тощо.

Безперечно, під час досудового розслідування воєнних злочинів спеціальні знання можуть використовуватися й із інших галузей знань, окрім вищенаведених. Усе залежить від виду вчиненого воєнного злочину, його механізму та конкретної слідчої ситуації розслідування. Як приклад, під час розслідування воєнних злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, катуванням, жорстоким чи іншим нелюдським поводженням із цивільними особами та військовополоненими, рекомендовано використовувати допомогу психолога з метою отримання максимально повних і достовірних показань від опитуваної/допитуваної особи з урахуванням її психолого-емоційного стану та недопущення при цьому повторної «віктимізації».

Висновки. Отже, враховуючи складність і специфіку механізму вчинення воєнних злочинів, правоохоронцям доводиться використовувати спеціальні знання під час збирання та дослідження слідів воєнних злочинів та іншої доказової інформації. При цьому спеціальними знаннями є знання з різних галузей науки, техніки та мистецтва, які: не є професійними для працівника органу досудового розслідування; отримані внаслідок фахової освіти та/чи практичного досвіду; необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню та/чи мають важливе значення в кримінальному провадженні.

Спеціальні знання під час фіксування та досудового розслідування воєнних злочинів використовуються як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. Використання спеціальних знань в окреслених кримінальних провадженнях спрямоване на виявлення, фіксацію та вилучення всіх можливих і важливих слідів, які містять доказову інформацію про обставини вчиненого правопорушення та його наслідки; забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій; фіксування за допомогою технічних засобів ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій; отримання консультативної допомоги під час підготовки до проведення окремих процесуальних дій, під час прийняття певних процесуальних рішень; визначення алгоритму дій за конкретної слідчої ситуації; організації та здійснення взаємодії; отримання відомостей за

агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 255. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-251-259.

¹ Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ: Гол. слідче управління Нац. поліції України, 2022. С. 3; Пчеліна О., Фоміна Т. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 254. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-251-259.

допомогою інформаційно-пошукових, телекомунікаційних і комп'ютерних систем і т. п.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ: Гол. слідче управління Нац. поліції України, 2022. 14 с.

2. Бишевец О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 209–215.

3. Міжнародний трибунал для росії: Україна має здійснити мінімум два кроки. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/mizhnarodnyu-trybunal-dlia-rosii-ukraina-maie-zdiysnyty-minimum-dva-kroky/>.

4. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України: [практ. посіб.] / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін.; упоряд.: В. О. Невядовський; за заг. ред. В.В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. 42 с.

5. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ: Офіс Ген. прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 9 с.

6. Поліцейські представили результати розслідування воєнних злочинів в Україні на щорічному засіданні експертів в Гаазі. *Національна поліція України: офіційний вебпортал*. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/politseiski-predstavlyly-rezultaty-rozsliduvannia-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini-na-shchorichnomu-zasidanni-ekspertiv-v-haazi>.

7. Пчеліна О. В., Фоміна Т. Г. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 251–259. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-251-259

8. Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 212 с.

9. Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 253–260. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.38>.

10. Статистика. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2024

Volodymyr V. TYMOSHKO,

Postgraduate Student

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

USE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE DURING DOCUMENTATION AND INVESTIGATION OF WAR CRIMES

The article is devoted to the problems of documentation of war crimes. It should be carried out in accordance with international legal standards in order to ensure that in the future the perpetrators are brought to criminal responsibility not only at the national, but also at the international level. It has been noted that, taking into account the complexity and specificity of the mechanism of committing war crimes, law enforcement officers have to use special knowledge during the collection and research of traces of war crimes and other evidentiary information. It has been established that special knowledge is knowledge from various fields of science, technology and art, which: are not professional for an employee of a pre-trial investigation body; obtained as a result of professional education and/or practical experience; necessary to establish circumstances that are subject to proof and/or are important in criminal proceedings. It has been found that special knowledge during the recording and pre-trial investigation of war crimes is used in both procedural and non-procedural forms. It has been emphasized that the use of special knowledge during the pre-trial investigation of war crimes is aimed at identifying, recording and extracting all possible and important traces that contain evidentiary information about the circumstances of the committed offense and its consequences; ensuring the safety of participants in investigative (search) actions; recording with the help of technical means the progress and results of investigative (search) actions; obtaining advisory assistance during preparation for carrying out certain procedural actions, during the adoption of certain procedural decisions; determination of the action algorithm for a specific investigative situation; organization and implementation of interaction; obtaining information using information and search, telecommunication and computer systems, etc.

Key words: *war crimes, special knowledge, forms of use, pretrial investigation, collection of evidence.*